

DE GRENSTÈLES VAN ACHETATON

Ongeveer tegelijk met zijn naamsverandering besloot Achnaton de stad Thebe te verlaten en vierhonderdvijftig kilometer meer naar het noorden een nieuwe hoofdstad te stichten. Thebe was eeuwenlang het centrum van de Amonverering. De Amonpriesters hadden, voordat Achnaton zijn veranderingen doorvoerde, de beschikking over grote rijkdommen. De ideeën van Achnaton vormden voor de priesters een bedreiging voor die rijkdom en macht en stuitten op verzet. Achnaton besloot daarom in het vijfde of zesde jaar van zijn regering tot de bouw van een nieuwe

hoofdstad die hij 3h.t-itn 'Achetaton' *Horizon van Aton* noemde. De plaats die voor de nieuwe residentie en de heilige stad werd uitgezocht, ligt op de oostoeever van de Nijl. Het is op een punt waar het oostelijke rotsgebergte over een lengte van ongeveer acht kilometer in een halve cirkel van de rivierbedding naar het oosten wijkt. In het midden van de heuvels ligt de monding van een wadi, waardoor een verzinking in de horizon ontstaat. Tegenwoordig wordt de stad aangeduid met de naam Tell el-Amarna, of kortweg Amarna.

De nieuwe stad

De nieuwe stad was niet vanaf het begin voor bewoning geschikt. De aanleg van de tempels en paleizen is met een zorgvuldige planning en ambitieuze visie uitgevoerd. Daarmee eindigde echter het belang van Achnaton. De aanleg van alle andere bouwwerken zoals woonhuizen, kantoren en ateliers voor ambachtslieden liet hij simpelweg aan de bouwers en de gebruikers over.

De Britse archeoloog Barry Kemp heeft sinds het begin van de jaren zeventig het archeologische onderzoek geleid in Tell el-Amarna. Eén van zijn medewerkers is de stedenbouwkundige Michael Mallinson. Aan het begin van de jaren negentig kwam hij met een opzienbarende theorie dat de nieuwe stad bewust is ontworpen volgens een religieus schema. Het gebruik van de natuurlijke omstandigheden en de oriëntering van de gebouwen duiden erop dat stad in zijn geheel moet worden gezien als de verblijfplaats van de Aton. De zon die achter het koningsgraf in het oosten opkomt, bestraalt het gehele gebied. De naam die Achnaton aan zijn stad gaf, verwijst naar de horizon waar de zon zijn uiteindelijke vorm aanneemt voordat hij in de ochtend opnieuw wordt geboren. Zijn volgelingen zouden er getuige van gaan worden dat deze symbolische gebeurtenis zich daadwerkelijk voltrok. Op cruciale dagen van het jaar, kwam de zon inderdaad op tussen de heuvels aan de horizon.

Eén van de eerste dingen die Achnaton op de nog maagdelijke plek heeft ondernomen, is het laten aanbrengen van twee rotsinscripties in de vorm van een grensstèle. In het noorden van het gebied bevindt zich stèle X en in het zuiden stèle M. De twee teksten spreken vooral van gebouwen die Achnaton nog van plan was te gaan bouwen in zijn nieuwe hoofdstad. Opmerkelijk is dat de afstand tussen beide stèles exact het viervoud bedraagt van de afstand tussen de pylonen van Amenhotep III van de aan Amon gewijde tempels te Karnak en Loeksor. Door een verbindingslijn te trekken tussen de beide grensstèles werd de oriëntering van Achetaton bepaald. Langs deze lijn werden alle tempels en ceremoniële gebouwen opgetrokken. Vanuit het middelpunt van deze denkbeeldige noord-zuid verbindingslijn werd een loodlijn getrokken. Op deze as richtte Achnaton zijn eerste altaar voor Aton op. Dit altaar kon niet precies tussen de stèles in liggen. De rivier zat daarbij in de weg. Men verlegde het altaar daarom exact over één zesde van de afstand in de richting van het koningsgraf in de wadi dat op dezelfde loodlijn werd aangelegd. Het altaar werd het middelpunt van 'Het huis van het zich verheugen van Aton', een naam die verwees naar de binnenstad.

Grensstèles

Vijftien stèles bepaalden de grenzen van de stad van Achnaton. De stèles worden tegenwoordig aangeduid met een letter van het alfabet. De meeste stèles zijn in de loop der eeuwen zwaar beschadigd geraakt. Twee grensstèles zijn echter nog zeker het bezichtigen waard. De éne is stèle A op de westoever van de Nijl bij het huidige Toena el-Gebel. De stèle markeert de noordwesthoek van de stad. De andere stèle U bevindt zich op de oostoever direct ten noorden van de monding van de wadi die naar het koningsgraf leidt.

Er zijn twee groepen grensstèles in Amarna te onderscheiden.

1. De oudste stèles zijn X en M, maar ook stèles K en L (in de nabijheid van stèle M) vertonen dezelfde voorstellingen en teksten. Zij zijn gegraveerd in de noordelijke en zuidelijke begrenzing van het oostelijke rotsheuvels van de stad. Ze zijn allen zwaar beschadigd. Er wordt waarschijnlijk gesproken over jaar vijf, de vierde maand van het peret-seizoen. Beschreven wordt hoe de stad voor de zonnegod Aton er in de toekomst uit zal komen te zien. Deze groep wordt aangeduid met de 'vroeg afkondiging'.
2. Nog elf andere stèles zijn nadien opgericht, waarvan stèle S het beste is bewaard gebleven. Het betreft de stèles A, B, F, J, N, O, P, R, S, U en V. Ze vertonen allen min of meer dezelfde voorstellingen en teksten. Er wordt gesproken over jaar zes. De stad wordt nu ook ten westen van de Nijl duidelijk afgebakend. Waarschijnlijk zou in dit landbouwgebied het voornaamste voedsel voor de stad worden geproduceerd. Michael Mallinson ziet hier echter een verwijzing in naar een oud stichtingsritueel voor tempels dat wordt aangeduid met de term het 'uitstrekken van het touw'. Deze groep van grensstèles wordt aangeduid met de 'vroeg afkondiging'.

In het achtste regeringsjaar laat Achnaton op stèle S nog een extra inscriptie aanbrengen met de volgende tekst:

Deze stèle, die in het midden werd geplaatst is naar beneden gevallen. Ik zweer dat ik hem overeind zal laten zetten en hem op zijn plaatst terug laat zetten. Jaar acht, eerste maand van Peret, negende dag; de koning was in Achetaton en besteed zijn strijdwagen van blinkend koper om deze stèle van de Aton, die op de heuvels ten zuidoosten van Achetaton is, te aanschouwen.

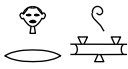
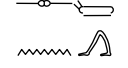

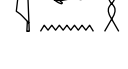
De zinsnede 'naar beneden gevallen' wordt door sommige egyptologen gezien als een bewijs dat niet alle Egyptenaren Achnaton volgden in zijn religieuze vernieuwing. Zij zouden hun ongenoegen hebben weten te bot vieren op deze grensstèle.

De teksten van de grensstèles maken in ieder geval wel duidelijk dat Achnaton plechtig heeft beloofd de genoemde grenzen niet te zullen overschrijden. In het verleden is dit steeds geïnterpreteerd als een bewijs voor het feit dat Achnaton voor de rest van zijn leven in Achetaton is gebleven. Toch bestaan er aanwijzingen dat de koning tijdens zijn hele regeringsperiode door het land is blijven reizen. Deze tekstpassage kan veeleer worden opgevat als een verwijzing naar het niet verder overschrijden van het gewijde gebied dat de Aton ter beschikking staat.

Stèle S toont Achnaton en Nefertiti op een verhoging. Zij heffen handen op in aanbidding van Aton. Uit de zonneschijf komen de zonnestralen die eindigen in menselijke handen met daarin het ankh-teken. De twee oudste dochters, Meritaton en Maketaton, begeleiden het koninklijk paar. De stèle vermeldt ook een datum: het 6de regeringsjaar in de vierde maand van Peret, de dertiende dag.

Woordenlijst

De onderstaande korte woordenlijst geeft woorden die voorkomen op de grensstèles K, M en X.

	<i>mtr</i>	<i>instrueren</i>
	<i>hr(i)</i>	<i>ver weg zijn</i>
	<i>sn(i)</i>	<i>passeren</i>
	<i>ri.t</i>	<i>kant</i>
	<i>wbnw</i>	<i>oosten</i>
	<i>inh</i>	<i>omsluiten</i>

Twee tekstgedeeltes samengesteld uit de drie oudste grensstèles K, X en M

Regelnummers stèle K: XIX-XXI, stèle X: 2-3, stèle M: 2-3

p3 itn p3y=i it mtr(w) (w)i r=s 3h.t-itn

Het is Aton, mijn vader, die mij erover instrueerde (namelijk) Achetaton.

bw p3(w) sr mtr (w)i r=s

Nooit heeft in het verleden een beambte mij erover geïnstrueerd.

bw p3(w) r(m)t nb m t3 r-dr=f mtr n=i r=s

Nooit heeft in het verleden iemand in het gehele land mij erover geïnstrueerd,

r dd n=i ir.t 3h.t-itn m t3y s.t hr(.yt)

zeggende tot mij: het maken van Achetaton is op deze verre plaats.

Regelnummers stèle K: 11-12, stèle X: 14-15, stèle M: 13-14

bn sny=i p3 wd rsy n 3h.t-itn r rsy

Ik zal de zuidelijke grensstèle van Achetaton niet ten zuiden passeren

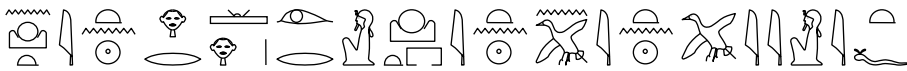
hr bn sn(y)=i p3 wd mh.t(y) n 3h.t-itn r (mh.t)

noch zal ik de noordelijke grensstèle van Achetaton ten noorden passeren,

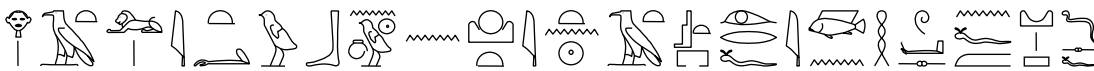
hr ir.t n=f 3h.t-itn im hr bn iry=i n=f hr t3 ri.t imnt.t

om te maken voor hem Achetaton daar en dan zal ik het niet voor hem maken op de westkant

n 3h.t-itn hr hr ir(y)=i 3h.t-itn n p3 itn p3y=i it

van Achetaton, maar ik zal Achetaton maken voor Aton, mijn vader,

hr t3 ri.t wbnw n 3h.t-itn t3 s.t ir(y.t)=f inh=s n=f m dw ds=f

op de oostkant van Achetaton, de plaats waarvan geldt dat hij er zelf voor heeft gezorgd dat zij voor hem door bergen is omsloten.